

Polnokrvni prednostni glas

Prof. dr. Ciril Ribičič

Je mogoče, da lahko uvedba polnokravnega prednostnega glasu pomembneje poveča vpliv volivcev na izbiro poslancev? Gotovo bi bil odgovor pozitiven, če bi šlo za uvedbo kombiniranega volilnega sistema. Njegova prednost je v tem, da ohranja načelo sorazmernosti, čeprav se polovica poslancev izvoli na neposreden način. Uveljavitev kombiniranega sistema je mogoča naenkrat, kot je to storila Nova Zelandija, ki je iz angloameriškega večinskega sistema preskočila v kombinirani, ali pa postopoma. Na primer tako, da se najprej uvede prednostno glasovanje.

Naj spomnim, da je bil v Sloveniji leta 2000 izveden premik k demokratizaciji proporcionalnega volilnega sistema z ukinitvijo nacionalnih list. Do takrat je lahko vodstvo politične stranke, ki je dosegla volilni prag za uvrstitev v državni zbor, zagotovila izvolitev svojih vodilnih kandidatov mimo demokratičnih pravil in ne glede na podporo, ki so jo dobili na volitvah. Zato sem lahko javno čestital predsednikom parlamentarnih strank k izvolitvi pred volitvami. Še danes mislim, da je ustavno sodišče naredilo resno napako, ko na zahtevo tretjine poslancev ni razveljavilo določb o nacionalnih listah. Izgledalo je kot da pristaja na to, da vodstva političnih strank uporabljajo dobljene glasove kot jih je volja in so pri tem vezana le na načelo sorazmernosti.

Do neke mere velja podobno za veljavno ureditev, v kateri vsako stranko v volilnem okraju zastopa po en kandidat in volivci ne morejo opravljati selekcije med kandidati na listi iste stranke. Uvedba prednostnega glasovanja je logičen korak po ukinitvi nacionalnih list. Ta korak pomeni, da volivec ne izbira samo med listami kandidatov, temveč tudi med kandidati na tisti listi, za katero glasuje. Če bomo pohiteli bo uvedba prednostnega glasovanja uveljavljena četrstoletja po ukinitvi nacionalnih list. Upam, da bo celovitejša reforma volilnega sistema sprejeta s krajšim zamikom.

Polnokrvni so samo tisti prednostni glasovi, ki odločajo o tem, kdo je izvoljen za poslanca in kdo ne. Izvoljeni so torej kandidati, ki dobijo več prednostnih glasov. To pomeni, da ni predpisan noben prag o številu oddanih prednostnih glasov, da bi bili prednostni glasovi upoštevani. To pa je bistvo absolutnega prednostnega glasu.

Vendar pa je tudi relativni prednostni glas lahko v praksi polnokrven, torej odločilen za izvolitev kandidatov. Tako je pri volitvah poslancev Evropskega parlamenta iz Slovenije. Tu so prednostni glasovi polnokrvni, vplivni, odločilni, ker jih volivci množično uporabljajo. Ni pomembno samo, da lista dobi predpisano podporo volivcev, tudi kandidati morajo biti boljši od drugih kandidatov na isti listi. O izvolitvi namreč ne odloča več vrstni red, ki ga določi stranka, temveč število prednostnih glasov, ki jih posamezen kandidat dobi. To je pomemben napredek za delovanje parlamentarnega sistema v Evropski uniji, ker se v Evropski parlament prebijejo samo tisti, ki imajo največjo podporo med volivci. Kdo je lahko proti takšni ureditvi, zaradi katere postaja vrstni red kandidatov na listi manj pomemben, poveča pa se neposredni vpliv vsakega volivca, ki za to listo glasuje?

Politične stranke, ki vztrajajo na relativnem prednostnem glasu, skušajo prikazati, da je razlika med absolutnim in relativnim prednostnim glasom majhna (zlobno bi lahko rekli, da naj bi bila relativna). Pa ni tako: relativni prednostni glas se pokaže kot hudo sporen, ko se zgodi, da je izvoljen kandidat, ki je dobil manj prednostnih glasov kot njegov kolega na isti listi. Če je to vodilni kandidat, torej tisti, ki je na listi uvrščen visoko in predstavlja listo v javnosti, je to dvakrat krivično. Ob vseh privilegijih je vodilni kandidat dobil manj glasov kot podporni kandidati, ki so na listo uvrščeni za njim in to samo zato, ker je prednostni glas relativen.

Seveda je razlika med relativnim in absolutnim prednostnim glasom odvisna tudi od tega kako visoko je postavljen prag za upoštevanje prednostnih glasov. Prag, določen za upoštevanje prednostnih glasov pri volitvah evropskih poslancev, se je v Sloveniji že dvakrat znižal. Najprej je znašal 7,14 odstotka, ko smo v Sloveniji volili sedem evropskih poslancev, potem pa se je prag znižal na 6,25 odstotka, ko smo volili osem poslancev, danes, ko volimo devet poslancev pa znaša 5,55 odstotka. Prag za upoštevanje prednostnih glasov je določen tako, da se število oddanih glasov za kandidate na listi deli z dvakratnikom števila poslancev, ki se jih voli. Moč prednostnega glasu in s tem volivcev se je torej povečeval in vpliv strank na izvolitev evropskih poslancev je postajal manj odločilen.

Na evropskih volitvah se je prednostno glasovanje uveljavilo in ima odločilen vpliv na to, kdo od kandidatov je izvoljen za poslanca. Na zadnjih volitvah so bili vsi poslanci izvoljeni zato, ker so dobili več prednostnih glasov kot ostali. Pri lokalnih volitvah praviloma ni tako. Tam ostaja prednostni glas praviloma slabo izkoriščena možnost, ki jo volivci redko uporabijo. V največjih mestnih občinah je razlog v tem, da so volitve nepregledne zaradi ogromnega števila kandidatov.

Naj zastavim vsem kandidatom za evropskega ali državnozbornega poslanca naslednje vprašanje: bi se vam zdelo pravično, da bi postali poslanec, čeprav bi zaradi vaše izvolitve drug kandidat z iste liste ostal izven parlamenta, čeprav je prejel več prednostnih glasov kot vi? To namreč omogoča relativni prednostni glas, ki je zato že na prvi pogled v neskladju z načelom enakosti pasivne volilne pravice. Čeprav je možnost, da se zaradi relativnega prednostnega glasu zgodi opisana krivica na evropskih volitvah, majhna, je vendarle smiselno postaviti načelno vprašanje. Zakaj bi bila neka politična stranka zainteresirana, da pomaga k izvolitvi tistih svojih kandidatov, ki imajo manjšo podporo med volivci?

To lahko primerjamo s tem, da državni zbor ne bi hotel uvesti prednostnega glasu za državnozbornske volitve kljub temu, da bi takšno rešitev podprla večina na vseljudskem referendumu, ki ga je sam razpisal. Logika bi bila takšna: vprašajmo volivce kaj mislijo, naša odločitev pa je že v naprej znana in ni odvisna od izida referenduma. Seveda bi bilo takšno stališče skregano z voljo večine, pa tudi po ustavi ne bi bilo treba dolgo brskati, da bi našli določbo, ki je v tem primeru kršena: Slovenija je demokratična republika določa že 1. člen ustave.

Z uveljavljanjem prednostnega glasovanja vrstni red kandidatov na kandidatnih listah ni več tako pomemben kot je bil pred tem. Zgodilo se je že, da je bil kandidat z zadnjega mesta na kandidatni listi svoje stranke izvoljen za evropskega poslanca.

Na dan evropskih volitev bomo glasovali na referendumu o uvedbi prednostnega glasu za državnozbornske volitve. Gre za dober predlog, seveda pod pogojem, če bo prednostni glas polnokrven, odločilen. Predlagano vprašanje se glasi: »Ali ste za to, da se za volitve poslank in poslancev v državni zbor Republike Slovenije uvede preferenčni glas, ki bo zagotovil odločilen vpliv

volivcev na izbiro poslanca?« Morda bo kdo trdil, da gre pri tem za uvedbo relativnega prednostnega glasu. Vendar takšna logika ni prepričljiva. Prednostni glas mora biti absoluten, če naj bi, kot pravi referendumsko vprašanje, zagotavljal odločilen vpliv volivcev. Drugače povedano, ob relativnem prednostnem glasu imajo odločilen vpliv na izvolitev poslancev politične stranke, ob absolutnem pa volivci. Tako enostavno je to.

Po uvedbi prednostnega glasovanja se nekaj bistveno spremeni: razumna stranka bo temeljito preverila svoj program in kadrovske ponudbe, če bo poražena na volitvah. Drugačno ravnanje bi pomenilo, da bi še v naprej vsiljevala svojim volivcem takšne vodilne kandidate, ki jih volilno telo odklanja. Torej nas prednostni glas približuje tistemu, kar predpisuje ustava, ko govori o odločilnem vplivu volivcev na izvolitev poslancev. Obenem bi takšen način volitev privedel v državni zbor bolj sposobne in bolj ugledne poslance, ki bodo pri delu bolj načelni in samozavestni.

Naj vse skupaj ponazorim, da bo razumljivo vsakomur. Kandidatna lista je sestavljena na podlagi prednostnih glasov veljakov političnih strank. Po volitvah pa dobimo na podlagi prednostnih glasov vseh, ki so glasovali za listo, listo po številu prednostnih glasov. Tako dobimo primerjavo, kako odlike posameznih kandidatov ocenjuje vodstvo stranke in kako ljudstvo. Na podlagi te primerjave bo razumna stranka za državnozborske volitve sestavila kandidatno listo, ki bo bolj prilagojena temu, kaj si o stranki, njenem programu in vodilnih članih mislijo ljudje, volivci, ki stranko podpirajo.

Kadar se posamezni kandidat odloči za kandidiranje na koncu kandidatne liste, je to njegova pogumna poteza, ki pa koristi tudi politični stranki. Pričakujemo namreč lahko, da bodo poskusili kandidatu s konca liste priskočiti na pomoč volivci kakšne druge stranke. To je za to drugo stranko pogubno, saj bi volivec glasoval zanj, če se ne bi vmešaval v izbiro poslanca druge stranke. Zato je stranka lahko samo vesela, če ima kandidatko (Ljudmila Novak) ali kandidata (dr. Milan Brglez, Luka Mesec), ki si upajo zbirati glasove z zadnjega mesta na listi.

Kako zelo se lahko po uvedbi prednostnega glasovanja spremenijo stvari, kaže precejšen interes kandidatov za evropske poslance, da bi bili uvrščeni na zadnje mesto na listi. Seveda na ta način ne bodo uspeli prepričati volivcev neke uspešne stranke, ki je v vzponu, lahko pa se to posreči v primeru vseh ostalih strank. Te z zaskrbljenostjo spremljajo, ali bo uveden prednostni glas. Kdor je na prvem mestu je izbravec vodstva politične stranke, vendar bo postal poslanec samo, če bo dobil več prednostnih glasov kot drugi kandidati na listi. Po uvedbi prednostnega glasu ne bo več pomembno le koliko poslanskih sedežev bo osvojila politična stranka, temveč tudi, kdo bo stranko v parlamentu zastopal, kakšne so njegove osebne odlike.

Obvezen prednostni glas pomeni, da z glasovanjem za kandidata sočasno izberete tudi listo, na kateri nastopa ta kandidat. Pri fakultativnem glasu pa volivec najprej izbere listo, potem pa odda, če želi, prednostni glas enemu od kandidatov na listi. Pri prvem je poudarek na izbiri kandidatov glede na njegove osebne kvalitete, pri drugem je poudarek na izbiri med listami. O tem govorim zato, ker so nasprotniki personalizacije iznašli na prvi pogled »posrečen argument«, da gre za omejevanje »svobode« volivcev, da glasujejo kot se jim zdi primerno. V resnici je prvi način v korist izbire med osebnostmi kandidatov, drugi pa v korist tekmovanja med strankami. Odnos strankokracije do prednostnega glasovanja je bil doslej takšen: če že moramo uvesti prednostni glas naj bo ta relativen in fakultativen, saj v strankah sami najbolje vemo, kdo je najboljši kandidat in na tej podlagi določamo vrstni red kandidatov. Ustavni pravniki bolj poudarjamo personalizacijo, torej odločanje vsakega volivca kot razmišljajočega posameznika o kandidatih glede na njihove odlike. V vsakem primeru mora biti v mislih volivca tako izbira med različnimi programi kot izbira med kandidati, ki te programe zastopajo. Razlika je samo v tem, kaj je bolj in kaj manj poudarjeno. Prav tako bo ostalo v veljavi pravilo, da je veljaven vsak glas, s katerim je volivec jasno izrazil svojo voljo za katerega kandidata in za katero listo želi glasovati. Glede na dosedanje razprave kaže da bo mogoče dati prednostni glas samo kandidatu ene liste. Zato bo volivec velikokrat v dilemi, ali bo zanj odločilen program stranke ali kakovost kandidatov na listi.

Moj nasvet volivcem je, da pred oddajo prednostnega glasu pregledajo kandidatne liste od spodaj navzgor, ker se v nasprotnem primeru lahko zgodi, da porabijo svoj edini glas preden opazijo kandidata, ki se jim zdi najboljši od vseh ali pa tako slab, da bi zaradi njega izbrali drugo listo. Tako pregledne kot so evropske bodo težko državnozborske volitve. Na njih se voli desetkrat več poslancev kot na evropskih, celo v volilnih enotah bo kandidatov več kot jih je na evropskih volitvah za celo državo. Pri množici kandidatov se zdi za volivca omejujoče, da se mora odločiti za podporo samo enemu kandidatu in eni sami listi kandidatov. Zato je pri teh volitvah na mestu razmislek, da bi dali volivcu dva glasova. V tem primeru bi bilo več možnosti za strateški razmislek o tem, katere stranke in kandidate bodo podpirali. Tako bi lahko s prvim glasom izbrali najboljšega kandidata politične stranke, ki ji najbolj zaupamo, drugi glas pa bi lahko namenili kandidatki z liste kakšne manjše stranke, s podeželja, iz vrst vsakovrstnih manjšin. Ta glas bi bil dragocen, ker bi bil manj obremenjen s politično polarizacijo na levico in desnico.

En nasvet pa je tako rekoč univerzalen, saj velja tako za evropske kot za državnozborske volitve. Tisti volivec, ki bo glasoval za stranko, ki ne bo postala parlamentarna, bo tako ne le vrgel svoj glas v koš, temveč bo pomagal k boljšemu rezultatu strank, ki jih nikakor noče podpirati. Pri državnozborskih volitvah mora lista izpolniti štiri odstoten prag, pri evropskih volitvah pa mora lista dobiti nekaj manj kot deset odstotkov glasov, da bi dobila enega poslanca v Evropskem parlamentu.

V državi, ki ima na evropskih volitvah dvakrat manjšo udeležbo kot je evropsko povprečje, je prav, da končam s povabilom na volitve, ker ne sprejemam logike, da so vsi kandidati enako slabi in pokvarjeni, volitev pa itak ne bi bilo, če bi lahko kaj spremenile. Ravno evropske volitve so tiste, na katerih je od volivcev in njihovih prednostnih glasov in ne samo od političnih strank odvisno, kdo bo izvoljen. Že samo zaradi te razlike se je smiselno udeležiti volitev poslancev Evropskega parlamenta, ki vsako leto bolj odločilno vplivajo na kakovost življenja v Sloveniji. Tokrat pa se splača priti na volitve tudi zaradi referenduma o uvedbi prednostnega glasu za državnozborske volitve. Zato, ker prednostni glas krepi odločilni vpliv volivcev in izboljšuje sestavo državnega zbora, bom na referendumu glasoval za uvedbo prednostnega glasu. In zato, ker je prav, da o volilnem sistemu odločajo neposredno ljudje. Seveda bi raje glasoval za kombinirani volilni sistem, kot ga predlaga Sinteza, vendar nam za zdaj državni zbor ne ponuja tako odprte možnosti izbire.